

РОЗДІЛ 13

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/173>

ЦИФРОВІ ГРОШІ: ПИТАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ, ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ДЕЯКІ ІНШІ АСПЕКТИ

DIGITAL MONEY: ISSUES OF OWNERSHIP, LEGAL REGULATION, AND SOME OTHER ASPECTS

Дрозд О.Ю.,
д.ю.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України
професор кафедри поліцейського права
Національна академія внутрішніх справ

Сорока Л.В.,
д.ю.н., професор,
завідувач відділу аспірантури і докторантури
Науково-дослідний інститут публічного права

Стаття присвячена ідентифікації змісту та сутності цифрових грошей з позиції їх інституційної основи. Уточнено, що загалом грошова система є суспільним благом, яке пронизує повсякденне життя людей і підтримує економіку. Вже маємо підтвердження, що технологічний розвиток грошей і платежів має значні переваги, але кінцеві наслідки для добробуту людей у суспільстві залежать від ринкової структури та механізмів управління, які його підтримують. Та сама технологія може стати причиною формування позитивної атмосфери для рівного доступу, посилення конкуренції та інновацій, або – створити умови для утворення ринкової влади та концентрації даних. Результат залежатиме від правил, що регулюють платіжну систему, і від того, чи спричинять вони відкриття платіжних платформ і рівні конкурентні умови.

Визначено, що науковий інтерес до питання інституційних основ розвитку цифрових грошей обумовлений необхідністю розуміння впливу технологій на економіку та суспільство, а також необхідністю забезпечення стабільності та ефективності фінансової системи в умовах швидкої технологічної трансформації. Втім важливою є не лише сама технологічна інновація, а й збалансований підхід до її регулювання та впровадження. На основі вивчення інституційних основ цифрових грошей надалі буде забезпечено можливість визначення ключових факторів, які впливають на їх ефективність і стабільність.

Виявлено, що чинне законодавство України апелює декількома термінами щодо позначення нових форм грошей, а саме: 1) електронні гроші; 2) електронні гроші, номіновані в гривні; 3) цифрові гроші; 4) віртуальний актив. Причому ідентифікація їх сутності відсутня. Також із норм законодавства не зрозуміло чим відрізняються «цифрові гроші» від «електронних грошей».

Проаналізовано міжнародний судовий досвід ідентифікації сутності криптоактивів. З'ясовано, що Міжнародний комерційний суд Сінгапуру прямо не вирішив, чи є криптовалюти видом власності. Водночас Високий суд Англії та Уельсу прийняв рішення вбачати, що криптовалюти є відповідною власністю.

Стверджується, що однозначної відповіді на питання чи є криптоактиви власністю чи ні допоки немає, однак те, що кожна країна буде приймати рішення щодо юридичного статусу «цифрових грошей» – не викликає сумнівів.

Ключові слова: цифрові гроші, віртуальні активи, криптовалюта, правове регулювання, право власності.

The article is devoted to the identification of the content and essence of digital money from the standpoint of its institutional basis. It is specified that, in general, the monetary system is a public good that permeates the everyday life of people and supports the economy. We already have evidence that the technological development of money and payments has significant benefits, but the ultimate consequences for the well-being of people in society depend on the market structure and governance mechanisms that support it. The same technology can create a positive atmosphere for equal access, increased competition and innovation, or – create conditions for the formation of market power and concentration of data. The outcome will depend on the rules governing the payment system and whether they lead to the opening of payment platforms and a level playing field.

It was determined that the scientific interest in the issue of the institutional foundations of the development of digital money is due to the need to understand the impact of technologies on the economy and society, as well as the need to ensure the stability and efficiency of the financial system in conditions of rapid technological transformation. However, not only technological innovation itself is important, but also a balanced approach to its regulation and implementation. Based on the study of the institutional foundations of digital money, it will be possible to determine the key factors that affect their effectiveness and stability in the future.

It was found that the current legislation of Ukraine appeals with several terms to designate new forms of money, namely: 1) electronic money; 2) electronic money denominated in hryvnia; 3) digital money; 4) virtual asset. Moreover, there is no identification of their essence. Nor is it clear from the legislation how «digital money» differs from «electronic money».

The international judicial experience of identifying the essence of crypto-assets is analyzed. It was found that the International Commercial Court of Singapore did not directly decide whether cryptocurrencies are a form of property. At the same time, the High Court of England and Wales decided to consider cryptocurrencies as relevant property.

It is claimed that there is still no clear answer to the question of whether crypto-assets are property or not, but the fact that each country will decide on the legal status of «digital money» is beyond doubt.

Key words: digital money, virtual assets, cryptocurrency, legal regulation, ownership.

Вступ. Тривалий час гроші та їх інституційні основи розвивалися паралельно з наявними технологіями. Багато нещодавніх платіжних нововведень базувалися на вдосконаленні базової інфраструктури, яка створювалася багато

років. Протягом останніх десятиліть центральні банки у усьому світі запровадили системи валових розрахунків у реальному часі (RTGS). Зростаюча кількість юрисдикцій запровадили швидший платіжний сервіс (FPS), який

дозволяє миттєво здійснювати платежі між споживачами послуг та підприємствами щодобово.

Загалом грошова система є суспільним благом, яке пронизує повсякденне життя людей і підтримує економіку. Вже маємо підтвердження, що технологічний розвиток грошей і платежів має значні переваги, але кінцеві наслідки для добробуту людей у суспільстві залежать від ринкової структури та механізмів управління, які його підтримують. Та сама технологія може стати причиною формування позитивної атмосфери для рівного доступу, посилення конкуренції та інновацій, або – створити умови для утворення ринкової влади та концентрації даних. Результат залежатиме від правил, що регулюють платіжну систему, і від того, чи спричинять вони відкриття платіжних платформ і рівні конкурентні умови.

Питання інституційних основ розвитку цифрових грошей останнім часом стали предметом дослідження значної кількості як вітчизняних, так і закордонних вчених. Цей інтерес обумовлений необхідністю розуміння впливу технологій на економіку та суспільство, а також необхідністю забезпечення стабільності та ефективності фінансової системи в умовах швидкої технологічної трансформації. Втім важливою є не лише сама технологічна інновація, а й збалансований підхід до її регулювання та впровадження. На основі вивчення інституційних основ цифрових грошей надалі буде забезпеченою можливість визначення ключових факторів, які впливають на їх ефективність і стабільність.

Тому **метою статті** є розгляд основних аспектів та специфіки інституційних основ розвитку цифрових грошей через призму міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняному правовому полі використовується декілька термінів щодо позначення нових форм грошей, а саме: 1) «електронні гроші – одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій (у тому числі з використанням наперед оплачених платіжних карток багатопільового використання), які приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж їх емітент, та є грошовим зобов'язанням такого емітента електронних грошей» [1]; 2) «електронні гроші, номіновані в гривні, та цифрові гроші використовуються фізичними і юридичними особами для проведення платіжних операцій та розрахунків виключно у випадках, передбачених законами України та/або нормативно-правовими актами Національного банку України» [1]; 3) «цифрові гроші Національного банку України – це електронна форма грошової одиниці України, емітентом якої є Національний банк України» [1]; 4) «віртуальний актив – нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав» [2].

Із зазначеного можна констатувати, що категорії «цифрові гроші», «цифрова валюта», «електронні гроші», «віртуальні активи» чи «віртуальна валюта» в чинному законодавстві чітко не визначаються та не розмежовані між собою. Крім того не зрозуміло, яким чином визначається вартість кожного виду нових грошей/активоцінностей.

Так, цифрова валюта Центрального банку – це допущення до готівкової та безготівкової форм грошей, що забезпечується державою [3]; віртуальна валюта – це один із видів нерегульованих цифрових грошей, які створюються і контролюються їхніми розроблювачами, використовуються й приймаються серед членів віртуального співтовариства [4]. І хоча в новоприйнятому Законі України «Про віртуальні активи», який ще не набрав чинності, йдеться про те, що вони мають «забезпечуватися системою забезпечення» не зрозуміло про яку саме систему

йде мова. Тому ми погоджуємося із думкою О. Панфілова та М. Сідора, що: «Закон України «Про віртуальні активи», в якому немає визначення поняття «криптовалюта» та розмежування видів цифрових активів» [4], є досить не вдалим прикладом спроби врегулювати питання нових видів грошей та активів.

Також із норм законодавства не зрозуміло чим відрізняються «цифрові гроші» від «електронних грошей». Доречно вказати, що в світі використовують таке поняття як «digital currencies» [5] (цифрова валюта) та «digital form» (цифрова форма), які, на нашу думку, повністю відповідають суті нематеріальних активів.

Багато питань сьогодні виникають і щодо сутності «криптовалюти» та її правового регулювання. Деякі країни в своєму законодавстві чітко визначили, що криптоактиви, характеризуються як цінні папери, прямо виключені з концепції віртуальних активів [6], але водночас вони є «майном», а отже – відповідають усім ознакам нематеріального об'єкту права власності.

Міжнародний комерційний суд Сінгапуру нещодавно вирішив справу, яка потребувала визначення суду чи біткойни кваліфікуються як «майно» відповідно до чинного законодавства [7]. Суд послався на класичний тест із англійська права, який був застосований у справі National Provincial Bank v Ainsworth [1965] 1 AC 117, у якій Палата лордів постановила, що об'єкт має бути «визначеним, ідентифікованим третіми особами, [та] здатним за своєю природою бути прийнятим третіми особами, і мати певний ступінь постійності чи стабільності» [8], щоб кваліфікуватися як об'єкт права власності. Так Міжнародний комерційний суд Сінгапуру визнав, що «криптовалюта» відповідає всім цим вимогам [7; 9], але при цьому не дав чіткої відповіді щодо того до якого виду власності відноситься «криптовалюта».

Рішення цього суду широко цитується у світі загального права та може вказувати напрямок руху в системах загального права.

У *AA v Persons Unknown & Ors, Re Bitcoin* [2019] EWHC 3556 (Comm), суддя Високого суду Англії та Уельсу Bryan J. [10], запропонував перше вмотивоване рішення про те, що біткойни є власністю згідно з англійським законодавством для цілей тимчасової судової заборони на право власності, після аналогічного, менш обґрунтованого рішення у справі *Воротинцева проти Money-4 Ltd, t/a Nebeus.com* [2018] EWHC 2598 (Ch). Причому судді [11], фактично використали той самий підхід, що й Міжнародний комерційний суд Сінгапуру, викладений вище.

У справі *Ruscoe проти Struptoria Ltd* (у процесі ліквідації) [2020] NZHC 728, Верховний суд Нової Зеландії постановив, що криптовалюти, як цифрові активи, є формою «власності» для цілей законодавства про корпорації цієї країни, і що вони можуть зберігатися на довірчій основі на рахунках власників компанії – і, отже, поза досяжністю кредиторів компанії [12]. Уточнимо, що Розділ 2 Закону про компанії Нової Зеландії 1993 року визначає «майно» як:

«Власність будь-якого виду, матеріальна чи нематеріальна, реальна чи особиста, фізична чи нематеріальна, і включає права, інтереси та претензії будь-якого виду щодо власності, незалежно від того, як вони виникають» [13].

Ліквідатори в *Ruscoe* стверджували, що інформація не є загальновизнаною формою «власності», а криптовалюти можна назвати формою інформації. Посилаючись на англійські органи влади з цього приводу, цей аргумент, як пояснив Верховний суд Нової Зеландії, ґрунтувався на думці, що ні загальне право, ні акції не визнають права власності на «інформацію», а криптовалюти вважаються лише цифровою інформацією [12].

Верховний суд Нової Зеландії дійшов висновку, що незалежно від того, чи є це остаточною позицією загального права, криптовалюти в будь-якому випадку

не є чистою інформацією, а «головна мета криптовалют полягає в тому, щоб створити об'єкт торгової цінності, а не просто записати або передавати конфіденційні знання чи інформацію»; і чиста інформація може нескінченно дублюватися. Однак уточнюється, що це не стосується криптовалют, «де кожен відкритий ключ, що записує дані, які становлять монету, є унікальним у системі, де він записаний. Він також захищений пов'язаним закритим ключем від передачі без згоди» [12].

Отже, Верховний суд Нової Зеландії зазначив, що суди Нової Зеландії «визнали, що ортодоксальна позиція про те, що інформація не є «власністю», не стосується справ, пов'язаних із цифровими активами. Цифрові файли розглядалися як «власність», відрізняючи їх від «чистої інформації».

Також зазначимо, що у штаті Вайомінг нещодавно було прийнято законодавство, яке визнає цифрові активи об'єктами прав власності. Законодавство встановлює схему, яка включає три типи цифрових активів, тобто цифрові цінні папери, віртуальні валюти та цифрові споживчі активи. Усі вони кваліфікуються як нематеріальна особиста власність і відповідно розглядаються як цінні папери, гроші та загальні нематеріальні активи. Законодавство також надає власнику цифрового активу можливість оформити письмову угоду щодо цифрового активу, який розглядається як «фінансовий актив» [14]. За цих обставин цифровий актив розглядається як нематеріальна особиста власність.

Володіння також є важливим, оскільки воно відіграє життєво важливу роль (1) у законодавстві, що регулює передачу активів, і (2) у законодавстві, яке регулює доступні засоби правового захисту для захисту прав власності на актив. Володіння визначається по-різному в різних правових системах. Як правило, правові системи цивільного

права мають більш розвинені концептуальні визначення володіння, але вони також відрізняються з точки зору того, чи вважається володіння суто фактичним чи також юридичним станом речей. Системи загального права зазвичай мають менш розвинену концепцію володіння, яка тому може бути більш гнучкою. Однак нематеріальні об'єкти заперечують усі концепції володіння. Проблема полягає досить просто в тому, що традиційна концепція володіння передбачає фізичне володіння. Тому в більшості правових систем виникатимуть питання про те, якою мірою поняття власності та володіння можуть застосовуватися до цифрових активів і криптоактивів [15].

Висновки. Захист даних вже давно є проблемою для торгівлі та промисловості. Права інтелектуальної власності надають дуже обмежений захист для даних, створених машиною, наприклад даних, отриманих за допомогою штучного інтелекту та Інтернету речей (з обмеженим обсягом авторських прав і прав на базу даних, і зазвичай доводиться покладатися на слабші права на конфіденційність/торгівлю закон про конфіденційність або договірні права). Можливість того, що деякі форми даних можуть становити власність, може мати серйозні наслідки для захисту та комерціалізації різних даних.

Чи підуть інші юрисдикції подібним шляхом як Міжнародний комерційний суд Сінгапуру, який прямо не вирішив, чи є криптовалюти видом власності, чи як Високий суд Англії та Уельсу, який стверджував, що криптовалюти є власністю – нам не відомо. Але те, що кожна країна буде приймати рішення щодо юридичного статусу «цифрових грошей» – не викликає сумнівів. Тому вітчизняний законодавець також повинен на законодавчому рівні чітко розмежувати усі види цифрових грошей/активів враховуючи їх суть, а не форму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX. *Верховна Рада України* офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
2. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. *Верховна Рада України* офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
3. Е-гривня – цифрові гроші Національного банку України Проект концепції впровадження. Національний банк України, 2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Draft_vision_introducing_e-hryvnia_2023.pdf
4. Панфілов О. Є., Сідор М. І. Правове регулювання віртуальних активів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2020. № 9. С. 253–259.
5. BIS Annual Economic Report 2021. URL: <https://www.bis.org/publ/arpdf/ar2021e3.pdf>. С. 65.
6. Homem de Mello, José Luiz. Brazilian legal and regulatory framework on virtual asset service providers. International Bar Association, 2023. URL: <https://www.ibanet.org/Brazilian-legal-and-regulatory-framework-on-virtual-asset-service-providers>
7. Evan Ng. B2C2 Ltd v Quoine Pte Ltd [2019] SGHC(I) 03. 2019 Sing. Comp. L. Rev. 207 (2019). URL: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/singclr2019&div=28&id=&page=>
8. National Provincial Bank v Ainsworth [1965] A.C. 1175. National Provincial Bank v Ainsworth, 2021. URL: <https://www.lawteacher.net/cases/national-provincial-v-ainsworth.php>
9. Do Algorithms Dream of Mistaken Contracts? Quoine Pte Ltd v B2C2 Ltd [2020] SGCA(I) 2. Judiciary.gov.sg., 2024. URL: https://www.judiciary.gov.sg/docs/default-source/judgments-docs/quoine-pte-ltd-v-b2c2-ltd.pdf?sfvrsn=1e886806_2
10. AA v Persons Unknown. Queen's Bench Division (Commercial Court), 2019. URL: <https://vlex.co.uk/vid/aa-v-persons-unknown-865808083>
11. Vorotyntseva v Money-4 Ltd, t/a Nebeus.com [2018] EWHC 2598 (Ch). Gauge Data Solutions Pvt. Ltd., 2023. URL: <https://www.casemine.com/judgement/uk/6295140bb50db9770b97d84b>
12. Pembroke-Birss, Jack, Michael Sinclair Cryptocurrencies are property capable of being held on trust, New Zealand High Court holds. Norton Rose Fulbright, 2020. URL: <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/d6ea37bd/cryptocurrencies-are-property-capable-of-being-held-on-trust-new-zealand-high-court-holds>
13. Corporate regulation in New Zealand. Companies Office, 2024. URL: <https://www.companiesoffice.govt.nz/about-us/corporate-regulation-in-new-zealand/>
14. Kurtin PLLC. Wyoming's Digital Assets Law and How to Use it. Law Business Research, 2019. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=72a5d03a-98c2-45d5-8bdd-ff98ac7b9730#:~:text=The%202019%20Wyoming%20Digital%20Asset,ln%20so%20doing%2C%20Wyoming%20has>
15. Jason G. Allen Michel Rauchs Apolline Blandin Keith Bear. Legal and regulatory considerations for digital assets. Cambridge Centre for Alternative Finance, 2020. URL: <https://www.jbs.cam.ac.uk/wp-content/uploads/2020/10/2020-ccaf-legal-regulatory-considerations-report.pdf>